

Forfatter: Jens Kristian Andersen

Titel: Forfatterportræt af Johan Ludvig Heiberg

Citation: Jens Kristian Andersen: "Johan Ludvig Heiberg", i Jens Kristian Andersen: *Johan Ludvig Heiberg*. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-authors-jlheiberg-p-val-root.pdf> (tilgået 08. december 2022)

Johan Ludvig Heiberg

1791-1860

Indhold

- Indledning
- II. Biografisk overblik
- Forfatterskabet
- Modtagelse
- Forfatterskabets efterliv
- Tekstkritiske oplysninger
- Annoteret bibliografi

Indledning

Generel karakteristik og placering

Navnlig i to egenskaber har J.L. Heiberg haft betydning for dansk litteratur: som dramatiker, hvor han lancerer vaudevillen, og som kritiker og æstetiker, hvor han med sin genrelære, inspireret af den tyske filosof G.W.F. Hegels (1770-1831) systematiske begrebsdialektik, i virkeligheden grundlægger dansk litteraturvidenskab.

De to sider af hans virksomhed, dels den digteriske praxis, dels filosofien og den litterære teori er overleveret i hhv. de 11 bind *Poetiske Skrifter* og de 11 bind *Prosaiske Skrifter* fra 1861-62, foruden i talrige senere udgaver og udvalg. Også i kraft af sin åndspersonlighed fik Heiberg en meget betydelig indflydelse på sin samtid: som smagsdommer (nærmest en litteratur- og teaterkritisk højesteret), som teatermand (teaterdigter, censor, chef for Det kgl. Teater) og gennem sit ægteskab med nationalscenens *prima donna* Johanne Luise f. Pätges (1812-90); Heiberg'ernes hjem, mødested for tidens kulturelite, blev indbegrebet af guldalderens højere københavnske dannelse.

Der er grund til, kronologisk, at skelne mellem Heibergs forskellige profiler: Først det unge, højt intelligente talent, der slår igennem som respektløs spasmager og parodist (*Julespøg og Nytaarsløier*, 1816) og omsider får erobret Det kgl. Teater og den litterære opinion for sin dramatiske genre (vaudevillerne). Dernæst den midaldrende Heiberg, der konsoliderer sig som konservativ autoritet og kulturel magtfaktor, og som fortsat digter for scenen, bl.a. speculative stykker i idealistisk ånd. Og endelig den aldrende Heiberg, tankedigteren og amatør-astronomen, som den yngre generation vender ryggen. For eftertiden har Heiberg nydt en solid klassiker-status. Med sit charmerende vid har han bevaret sin tiltrækningskraft på litteraturens og teaterkunstens dyrkere til den dag i dag.

II. Biografisk overblik

Johan Ludvig Heiberg var skilsmissebarn. Hans fader, P.A. Heiberg (1758-1841), havde gennem det 18. årh.s. sidste par tiår forfattet og udgivet en række politisk-satiriske skrifter af regeringsfjendtlig og republikansk observans, hvilket i 1799 indbragte ham en landsforvisningsdom. Året efter at P.A. Heiberg havde forladt landet, i 1801, søgte og opnåede hans unge hustru Thomasine (f. Buntzen, 1773-1856, senere kendt som forfatter af "hverdagshistorierne") skilsmisse, hvorved hun blev i stand til samme år at ægte sin tilbeder og elsker, den svenske baron C.F. Gyllembourg-Ehrensward. P.A. Heiberg henlevede resten af sit liv i exil i Paris, og sønnen genså ham først som voksen (i 1819). Ved skilsmissen havde faderen imidlertid - efter bitter strid med Thomasine - opnået den formelle forældremyndighed og kunne dermed træffe beslutninger vedrørende sønnens opdragelse og opholdssted. En tid (1803-04) var denne således sat i pleje hos P.A. Heibergs åndsfulde, forfatteren og litteraten Knud Lyne Rahbek (1760-1830) og dennes hustru Kamma (f. Heger, 1775-1829) på Bakkehuset. Umiddelbart kunne man tro, at dette levende litteratur- og kulturhjem måtte afgive gode opvækstbetingelser for en lille digterspire, men ingen af ægtefællerne Rahbek havde rigtig anlæg for at fungere som plejeforældre, og drengen benyttede snart en lejlighed til at stikke af fra Bakkehuset og søge tilflugt hos sin moder.

Den unge Heibergs rige begavelse kom tidligt til udfoldelse; han opfattede hurtigt og tænkte skarpt. Efter vellykket privatundervisning blev han 1809 student og aflagde året efter den såkaldte "anden examen" på universitetet, alt med smukke resultater. Som brødstudium valgte han medicinen, som han dog nedprioriterede til fordel for dyrkelsen af litterære og naturvidenskabelige interesser, især astronomi og entomologi (insekt-lære). I efteråret 1817 erhvervede han med udmærkelse magistergraden i spansk og portugisisk litteratur, og måneden efter doktorgraden på en latinsproget disputats om den spanske dramatiske Calderón (1600-81). En rejse til Stockholm 1812 gav den kommende verdensmand et grundkursus i selskabelig *savoir-vivre*. Årene 1819-22 tilbragte Heiberg i Paris, hvor han genså sin fader og tilvejebragte en slags udsoning mellem forældrene. 1822-25 var han ansat som dansk lektor i Kiel, en stilling, han varetog uden entusiasme.

På ét punkt blev årene i Tyskland imidlertid af vidtrækkende betydning for hans senere udvikling, idet han under en afstikker til Berlin stiftede bekendtskab med G.W.F. Hegel (1770-1831) og dennes universelle, spekulative filosofi. Det var ikke mindst Hegels systematiske dialektik, der strukturerer begrebslige forløb i triader (tese - antitese - syntese, som så igen kan blive tese i en ny triade osv.), der fascinerede den systematiske intellektualist Heiberg senere - i mesterens efterfølgelse. Han benyttede denne triadiske tankeform i talrige sammenhænge, bl.a. i sin genre-æstetik.

Perioden 1825-39 rummer Heibergs kulmination, privat og professionelt. Privat i kraft af hans - som det skulle vise sig - betydningsfulde ægteskabsindgåelse og etablering af eget hjem, professionelt som embedsmand, dramatiker og kritiker (debattør og teoretiker). Sin senere hustru, Johanne Luise (f. Pätges, 1812-90) traf Heiberg første gang 1826 på Det kgl. Teater. Den purunge balletpige og skuespiller elev, der kom fra yderst beskedne kår, var da ingenlunde uvant med at være genstand for mandlig opmærksomhed. Efter brylluppet 1831 etablerede ægteparret et hjem (fra 1844 i Søkvæsthuset på Christianshavn), der næsten blev en institution i københavnsk kulturliv. Her mødtes en snæver elite af åndspersonligheder ved elegant selskabelighed til kræsen drøftelse af tidens kunst og tænkning; her dyrkedes og fastsattes regler for "den gode smag". Fru Heiberg (som hun indtil for nylig turde benævnes) var livet igennem teaterets fejrede og feterede *prima donna* og bidrog selv til repertoire med flere vaudeviller. For eftertiden ligger hendes betydning ikke mindst i memoire-værket *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* (udg. posthumt 1891, 4. udg. ved Aage Friis 1944), hvori hun sætter Heiberg (og sig selv) et hæderfuldt minde. I en berømt passage skildres "Bellmans-Sommeren" 1832, som Heiberg'erne tilbragte i Hørsholm sammen med digteren Henrik Hertz, der netop med *Gjenganger-Breve* (1830) havde meldt sig som Heibergs litteraturpolitiske allierede, og som kvitterede for sommeropholdet med digt-suiten "Erindringer fra Hirschholm" ("Posthuset", "Billardet", "Hyacintherne") 1833.

1830-36 varetog Heiberg en stilling ved Den kgl. Militaire Højskole (med lokaler i det såkaldte Gjethus på Kgs. Nytorv, forgænger for Officersskolen på Frederiksberg Slot) som lærer i fagene logik og skønlitteratur med forpligtelse til at udarbejde fagskrifter i disse fag; således har vi fra Heibergs hånd en af de tidligste danske litteraturhistorier, om end den i den trykte form nærmest har karakter af synopsis (fra 1831). Samtidig virkede han nogle år som gymnasielærer ved Borgerdydskolen.

1829 var Heiberg så etableret som dramatisk forfatter, at han opnåede fast ansættelse som teaterdigter (s.å. blev han titulær professor, derimod først 1849, efter forbigåelse, direktør ved Det kgl. Teater). Embedet som teaterdigter indebar (indtil 1839) en forpligtelse dels til at oversætte og bearbejde fremmed dramatik med henblik på opførelse, dels til at forfatte lejlighedsstykker og -digte til officielle fester. Det første gav Heiberg mulighed for at påvirke teatersmagen til gunst for samtidige franske konversationsstykker, først og fremmest E. Scribes (1791-1861), der dermed afløste de hidtil dominerende, moralsk-sentimentale tyske dramatikere A.W. Iffland og A. Kotzebue. For den anden type opgaver havde Heiberg året inden bevist sin egnethed ved - i anledning af et kongeligt bryllup - at have forfattet *Elverhøi* (skr., opf. og udg. 1828), den populære nationalromantiske *evergreen*, efter forfatterens erklærede hensigt en "Vaudeville i stor Stil" (Borup: *Johan Ludvig Heiberg*, II, p. 147), hvis musikalske grundlag udgjordes af folkevise-melodier, behændigt arrangeret af komponisten F. Kuhlau (1786-1832). En tilsvarende anledning fremkaldte

Prindsesse Isabella (skr., opf. og udg. 1829). Heibergs tid som teaterdigter var præget af kontroverser med direktionen, især med Chr. Molbech (1783-1857), og her blev Heiberg den lille.

1840'erne blev i det hele brogede nok for vor forfatter. En regulær strid brød ud mellem ham og kritikeren P.L. Møller, der, sekunderet af Chr. K.F. Molbech (d.y.), søgte at bekæmpe den Heiberg'ske smag (fx hans ringe værdsættelse af Shakespeare) og hvad de måtte opfatte som det Heiberg'ske smagstyranteri. De lagde ud i G. Carstensens blad *Figaro* (1841-42), hvis tillæg, redigeret af Møller, med tydelig adresse bar betegnelsen *Nye Intelligensblade*, fortsatte i *Arena* (1843) og *Corsaren* (1840-55). Modstandernes parodiske vid, der næppe kan betragtes som væsensforskelligt fra Heibergs eget, giver sig til kende i titlerne på Møllers "Bidrag til Steenkullenes Metaphysik" og det "moraliske Schönbartspiel" "Von Tyboe den yngre eller den stortalende Professor" og på yngre Molbechs og Hans Brøchners (1820-75) *J.L. Heiberg efter Døden*.

De største vanskeligheder skulle imidlertid komme fra teatret, hvor Heiberg omkr. 1840 måtte føle sig marginaliseret, altså også umiddelbart efter at hans stilling som teaterdigter var blevet omdefinert til hans fordel. Gennem hævdvunden praxis snarere end ved formel udpegelse havde teatrets censorvirksomhed allerede påhvilet Heiberg, der fortsat fungerede som *de facto*-bedømmer af indleveret dramatik, indtil et formelt censurembede oprettedes ved hans afgang som direktør i 1856. Vi besidder altså en række æstetiske domme fra "censor" Heibergs hånd, af hvilke en del unægtelig tager sig skæve ud i en altid bedrevidende eftertids øjne. Herostratisk berømt er fx den formulering, hvormed han 1858 afviste et tidligt arbejde af H. Ibsen: "Et norsk Teater vil neppe fremgaae af Laboratoriet for disse Experimenter; det danske trænger lykkeligviis ikke dertil." (*Breve og Aktstykker IV*, 1949, p. 274). Afvisningen af tyskeren F. Hebbels (1813-63) monumentale dramatik udløste en regulær strid med denne senere så berømte forfatter. Derimod kunne Heiberg glæde sig over, at den gamle Oehlenschläger med sin *Dina* (1842) nærmede sig hans dramaturgiske og litterær-psykologiske idealer. Af mere stabile sym- og antipatier kan nævnes Heibergs altid nedladende rejsering af H.C. Andersens dramatik (med *Kongen drømmer*, 1844, som eneste undtagelse!), hans uvenlige holdning til Hostrups studenterkomedier (1844-48), der dog må siges at fortsætte Heibergs egen vaudeville-tradition - og hans stadige støtte til "bondedigteren" Chr. Hviid Bredahl.

For alvor brød stormen løs, efter at Heiberg 1849 udnævntes til direktør for Det kgl. Teater (der samme år blev statsinstitution). Problemet var, at han som teaterchef søgte at fremme et traditionelt, delvis forældet skuespil-repertoire - han var blevet anbragt på denne post 20 år for sent. Samtidig nedprioriteredes i Heibergs direktør-tid operaen og balletten. Blandt teatrets folk fandt Heiberg faktisk kun støtte hos skuespilleren L. Phister, imod sig fik han instruktøren for hhv. skuespillet og operaen, skuespilleren N.P. Nielsen og balletmesteren A. Bournonville, der begge modtog deres afsked af Heiberg (Bournonville til fordel for Th. Overskou, 1798-1873, senere kendt som teaterhistoriker og altid loyal heibergianer).

Desuden fik han, hvad der skulle blive fatalt, en modstander i den unge og ambitiøse skuespiller F.L. Høedt (1820-85), der gennem nytolkning af Shakespeare-roller ønskede at forny karakterfremstillingen. Det kom til heftig strid mellem Høedt og ægteparret Heiberg, en strid, der hurtigt blev et offentligt anliggende, hvori også indgik privilegiestridigheder med de københavnske secondteatre. Direktøren måtte tåle både kritik i dagspressen og i satiriske skrifter, fx P. Chievitz: *Det kjedelige Drama* (1854). Det hele endte med, at Høedt tog sin afsked 1856, søgte til Hofteatret og tog skuespilleren M. Wiehe (1820-64) med sig, at Bournonville tog sin afsked 1855, søgte til Wieneroperaen og tog sin *prima ballerina* Juliette Price (1831-1906) med sig, og at Heiberg simpelt hen trak sig tilbage ved udgangen af sæsonen 1855-56.

I sit otium helligede Heiberg sig sine astronomiske studier og skrev kun lidt, mest lejligheds- og mindelyrik. Fremhæves bør hans forsonlige bidrag til Oehlenschlägers 70-års-fest 1849, "Den yngre Digterskole" (se P. Ingerslev-Jensen (udg.): *Digte til Adam Oehlenschläger gennem to århundreder*, 1970, p. 30f), hvor Heiberg hilser sin gamle *prügelknabe* som "Vor Adam paa Parnasset" (ibid., p. 31), samt hans sørgedigt til sin ungdoms elskede Ida Bombelles (f. Brun, 1792-1857), der med sine mimisk-plastiske "attituder" havde forskønnet den litterære guldalder-salon på Sophienholm; digtets optakt "De samle sig, lig underulde Drømme" bringer tilegnelsesdigtet til Goethes *Faust* i erindring: *Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten*". Under berettiget offentlig opmærksomhed døde og bisattes Heiberg efteråret 1860, den "sjældne (...) overlegne, dybsindige Mand", som hans åndsfælle i dansk litteraturforskning, Paul V. Rubow har karakteriseret ham (i indledningen til udg. af *Julespøg og Nytaarsløier og andre dramatiske Digte*, 1950, pp. 13,9). Vennerne Martensen, Madvig og A.F. Krieger (1817-93) stod for udgivelsen af *Prosaiske Skrifter I-XI* (1861-62) og *Poetiske Skrifter I-XI* (1862).

Forfatterskabet

- Dramatik

- ◦ Vaudevillerne
 - Vaudeville-genrens udvidelse og indskrænkning
 - Dramatik uden for vaudevillerne
- Lyrik
- Afhandlinger og publicistisk virksomhed

Dramatik

Vaudevillerne

Heiberg brød igennem med den dramatiske genre, hvori han gennem hele sin forfattervirksomhed skulle komme til at excellere: vaudevillen, det lette og veldrejdede underholdningsstykke med indlagte sange og aktuelt og lokalt emne. Den internationalt velorienterede Heiberg kendte genrens udenlandske rødder, især de franske, men også den tyske Liederposse (dvs. farceagtigt syngespil); et eksempel herpå, K.v. Holteis *Die Wiener in Berlin*, blev 1825 opført på Det kgl. Teater med den hamburgske frk. Pohlmann i hovedrollen; den blev siden til Heibergs *De Danske i Paris* (opf. og udg. 1833). Bag adskillige af Heibergs vaudeviller findes på tilsvarende måde specifikke tyske eller franske forlæg. Lanceringen af den nye, lettere dramatik gik ingenlunde friktionsløst gennem teatrets direktion, fx forholdt gamle Rahbek, Heibergs tidligere plejefader, sig stedse skeptisk til vaudevillerne; derimod stod Jonas Collin (1776-1861, kendt fra H.C. Andersens biografi) gerne fadder til den sceniske fornyelse; også Frederik VI skulle ved en lejlighed personlig have intervenseret til fordel for den Heiberg'ske vaudeville. Slaget blev altså vundet, november 1825 gik Heibergs første vaudeville, *Kong Salomon og Jørgen Hattemager* over scenen - og blev en formidabel succès.

Heiberg var imidlertid ikke kun vaudevillens dyrker i digterisk praxis, han støttede desuden dens indtog på teatret ved at levere genreteoretiske redegørelser til forklaring af og forsvar for denne særlige dramaform. Disse redegørelser findes i to skrifter, som det lønner sig at studere i sammenhæng. Det ene er den selvstændigt udgivne *Om Vaudevillen, som dramatisk Digtart, og om dens Betydning paa den danske Skueplads* (1826, optrykt i *Prosaiske Skrifter* VI), det andet er "Svar paa Hr. Prof. Oehlenschlägers Skrift "Om Critiken i Kjøbenhavns flyvende Post, over Væringerne i Miklagard"" (opr. trykt i Heibergs eget organ *Kjøbenhavns flyvende Post* 1828, optrykt i *Prosaiske Skrifter* III). Lægger vi de to skrifter ved siden af hinanden, til gensidig supplering, føres vi, efter Hegel'sk forbillede, gennem en kontinuert række af kontrastive bestemmelser af (især dramatiske) genrebegreber, som ender i flg. definition af Heibergs favorit-genre:

"Hvad Vaudevillen isærdeleshed angaaer, saa er den ifølge det Foregaaende, et Situationsstykke, med [netop kun] løselig antydede Characterer [modsat opera og syngespil, men ligesom melodramaet], og hvor Sangen træder i Dialogens Sted overalt hvor denne har hævet sig til de interessanteste Punkter [omvendt syngespillet]." (*Prosaiske Skrifter* VI, p. 54f).

Heiberg fortsatte sin produktion af vaudeviller i en tæt række ned gennem 1830'erne; de kendteste er:

- *Kong Salomon og Jørgen Hattemager* (skr., opf. og udg. 1825).
- *Et Eventyr i Rosenborg Have* (skr.1825, opf. og udg. 1827).
- *Den otte og tyvende Januar* (opf. og udg.1826).
- *Aprilsnarrene* (opf. og udg. 1826).
- *Recensenten og Dyret* (opf. og udg. 1826).
- *De Uadskillelige* (opf. og udg. 1827).
- *Kjøge Huuskors* (skr., opf. og udg. 1831, med musik af Heiberg selv).
- *De Danske i Paris* (skr. 1829ff, opf. og udg. 1833).
- *Nei* (opf. og udg. 1836).

Flere af stykkerne rummer, ligesom Holbergs komedier, satire mod aktuelle sociale forhold og kulturelle (u)vaner, fx den dårlige undervisning i private (især pige-)skoler (*Aprilsnarrene*), døgnets petitjournalistisk (*Recensenten og Dyret*), de årelange forlovelser (*De Uadskillelige*), og flere har detaljeret københavnsk lokalkolorit. Musikken til sangene tog Heiberg fra det aktuelle teaterrepertoire, fra tidens slagere, fra Bellmans sange eller fra selveste Mozart; til det musikalske arrangement havde han en udmærket medarbejder i teatrets syngemester L. Zinck (1776-1851).

Vaudeville-genrens udvidelse og indskrænkning

Heibergs populæreste skuespil *Elverhøi* (1828) med musik af F. Kuhlau (1786-1832) blev til som bestillingsarbejde til kongehuset i anledning af kronprinsens (den senere Frederik VII's) bryllup med sin halvkusine, Frederik VI's datter Vilhelmine Marie (1808-91), en forbindelse, der ved sin forening af to grene i kongehuset gav anledning til royalistisk begejstring i Kbh. I *Elverhøi* er det næppe intrigen, som i sin grundtype (de forvekslede børn med forskellig social status) går tilbage til antik komedietradition, der er det interessanteste, det er snarere den elegance, hvormed skuespillet udnytter teatrets kunstarter drama, musik og dans og dermed fremstår som et dansk *Gesamtkunstwerk*. Som sådant har det - takket være også den rolle, der tildeles Christian IV som *deus ex machina* - bevaret sin status som nationalt-royalt festspil. Indfældningen af musikstykkerne er foretaget i overensstemmelse med Heibergs definition af vaudeville-genren, som blev citeret i afsnittet ovenfor, og berettiger til den allerede citerede karakterstik af stykket som "en Vaudeville i stor Stil", en bestemmelse, der desuden støttes af Heibergs erklærede hensigt (*Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Heiberg II*, 1948, p. 43).

Medens *Elverhøi*, der omfatter de klassiske fem akter og samtidig benytter tre kunstarter, altså kan ses som resultatet af den egentlige vaudevilles expansion, kan man i en række andre tilfælde iagttage, hvorledes Heiberg følger den modsatte procedure og så at sige lader sin vaudeville skrumpes ind til en enkelt eller nogle få scener, nemlig når han - evt. for at imødekomme teatrets behov for korte efterstykker - frembringer sine såkaldte vaudeville-situationer. Det drejer sig om flg. arbejder:

- *Supplicanten* (skr. og opf. 1829, udg. 1830).
- *Ja* (skr. og opf. 1829, udg. 1839).
- *Emilies Hjertebanken* (opf. og udg. 1840).
- *Grethe i Sorgenfri* (skr., opf. og udg. 1840).
- *Ulla skal paa Bal* (skr., opf. og udg. 1845).

Af disse fem stykker, der i *Poetiske Skrifter VII* er samlet under betegnelsen "Vaudeville-Situationer", lanceredes de fire første i originaltrykkene som "Vaudeville-Monolog" eller blot "Monolog" og består ganske rigtigt kun af én (omend lang) replik. Ingen af de to genre-navne fandt nogensinde optagelse i Heibergs æstetiske system; de synes alene dannet *ad hoc*, ud fra et aktuelt, praktisk behov.

Den populæreste af vaudevillesituationerne har altid været *Emilies Hjertebanken*, der allerede i samtiden blev oversat til svensk (1843) og tysk (1847). Her figurerer den indtil det neurotiske utålmodige og forventningsfulde unge pige, der skal på sit første bal. Hun er vokset op i en landlig præstegård med en snæver horisont og en traditionel, konservativ og provinsiel smag, fx inden for musik og dans, men nu, under sit kortvarige ophold i hovedstaden, oplever hun en glamourøs, urban selskabskultur, musikalsk formidlet af 1840'ernes *hottest trend*, Johann Strauss' (d.æ., 1804-49) valse, der herhjemme blev introduceret af H.C. Lumbye (1810-74) og blev en ren landeplage.

Musikken får dermed en fremtrædende plads i monologen. De triste minder fra præstegårdshjemmet repræsenteres af "Høit paa en Green en Krage sad" til melodi af "En tydsk Folkesang", medens forventningens glæde synges ud til Strauss-melodier og - i det ene tilfælde, hvor en folkemelodi benyttes - til en østrigsk sådan ("En Steiermarker"). Heibergs eget bidrag til musikken, "Hør, Emilie", indeholder tilsvarende genklange af "det Straussiske Spil". Førstetrykket var sat således, at den første strofe af hvert sangnummer kun *kunne* læses sammen med musikken, så at den læser, der også kunne læse noder, næsten blev tvunget til at nynne med! Det siger sig selv, at det var den alsidigt begavede fru Heiberg, der ved premièren kom til at brillere i titelrollen; succès'en er i eftertiden blevet gentaget ved talrige opførelser på og måske især uden for teatret. *Emilies Hjertebanken* er guldalderens teater i koncentrat.

Ulla skal paa Bal med undertitlen "En bellmansk Situation" er bygget op over mere eller mindre frie oversættelser af en række (nr. 69, 71, 18, 68, 21 og 55) af *Fredmans Epistlar*, C.M. Bellmans (1740-95) hovedværk. Heiberg var selv langt fra tilfreds med sin bagatel, som dog er et interessant vidnesbyrd om hans deltagelse i samtidens store interesse for Bellmans poesi - ligesom han med *Emilies Hjertebanken* både udnyttede og bidrog til Strauss-feberen.

Dramatik uden for vaudevillerne

Lidt for sig selv i Heibergs produktion står ungdomsværket *Julespøg og Nytaarsløier* (udg. 1816, med året 1817 på titelbladet; som læsedrama uopført). Efter formen kan det karakteriseres som et spex (dvs. revuagtig studenterkomedie), efter indholdet som en litteraturkomedie. Det består af 23 scener, der direkte eller indirekte har berøring med højtiden og årsskiftet, men det savner en egentlig, sammenhængende handlingsstruktur. Litteraturkomedie er stykket i den forstand, at det belyser og behandler litterære forhold. Ved sin leg med illusionen (den "romantiske ironi"), der forstærkes mod komediens slutning, knytter den sig til L. Tiecks litteraturkomedier fra omkr. 1800; målene for stykkets litterære satire er dog fortrinsvis danske forfattere. Således travesteres gennemgående - og temmelig ubarmhertigt - B.S. Ingemanns sentimentale ungdomsdigtning og ganske særligt dennes tragedie *Blanca* (udg. 1815, opf. 1816), samt litteratur, der måtte forekomme Heiberg beslægtet hermed. *Julespøg og Nytaarsløier* affødte herved en pennefejde med bl.a. N.F.S. Grundtvig, hvor dog denne stod svagt.

En gruppe af Heibergs dramatiske arbejder kan sammenfattes som de filosofiske eller - med forfatterens egen term - de spekulative. Denne dramatik hidrører fra tiåret omkr. 1840. *Alferne* (1835), *Fata Morgana* (1838) og *Syvsoverdag* (1840) er fælles om deres idealistiske forankring: Fundamental er i alle tre skuespil modsætningen mellem en materialistisk, filistrøst borgerlig sfære med begrænset indsigt og snæver horisont og så en overnaturlig, spirituel "sand" virkelighed, hvortil kun særligt privilegerede ånder har adgang. Samme dualisme findes i læsedramaet "En Sjæl efter Døden", der forener indflydelser fra von Platen, Aristofanes og Goethe og udgjorde en del af Heibergs *Nye Digte* (1841), hvorom mere i afsnit III. 2. "Sjælen" er en allegori på den bedsteborgerlige, københavnske Enhver, der i det hinsides kommer til kort ved porten både til det kristne Paradis og til det antikke Elysium; spillet giver desuden anledning til aktuell presse- og litteratur-satire.

Heibergs filosofisk-idealistiske dramatik kulminerer i læsedramaet *Nøddeknækkerne. Et Satyrspil*, der 1844 udkom i Heibergs astronomiske årbog *Urania* for 1845, og som iflg. kendere som fx Carl S. Petersen og Paul V. Rubow rummer noget af den fineste lyrik på dansk nogensinde. Den filistrøse familie på nøddeplukning uden nøddeknækkere stilles i modsætning til den dybe alnatur med sin sublime skønhed og orden (for Heiberg det samme). Allegoresen (dvs. allegoriens nøgle) er enkel: frugtens gudinde Pomona = forfatteren, nødderne = skrifterne, købstadsfolkene på skovtur (konsumenterne) = publikum, nøddeknækkerne = den journalistiske kritik. Som man ser, satiriseres også her over det litterære kredsløb, ligesom i "En Sjæl efter Døden" og *Recensenten og Dyret*. Endnu et stykke læsedramatik er "De Nygifte. En Romance-Cyclus", der ligesom "En Sjæl efter Døden" indeholdtes i *Nye Digte*. Den monologisk-dialogisk fremstillede beretning rummer en fortættet atmosfære af okkult mystik og parapsykologiske foreteelser (initiering, reinkarnation, déjà-vu), der kan forekomme ejendommelig for den forstandsklare intellektualist Heiberg, men forståelige for den idealistiske tænker af samme navn, der er fascineret af tilværelsens immaterielle dybder.

Lyrik

Heibergs bedste digte er indeholdt i dramatikken. Det gælder de hellige tre kongers sang "O Stjerne, hav Tak" fra *Julespøg og Nytaarsløier*, "Der er i Himlen en Dreng saa smuk" og "Lad Din Yndlingsblomst Dig minde" fra *Aprilsnarrene*, "Jeg gik mig i Lunden en sildig Sommerqveld", "Jeg lagde mit Hoved til Elverhøi" og "Herligt, en Sommernat" fra *Elverhøi*, "Lette Bølge! naar du blaaner" og "Natten er saa stille" fra *Prindsesse Isabella*, "I Dandsen du mig møder" fra *De Danske i Paris*, "Erindrer De? Det var i Kongens Have" fra *Nei*, "Snart er Natten svunden" fra *Syvsoverdag* samt "Nei, Intet i Verden kan lignes ved et Bal!" fra *Emilies Hjertebanken*.

Den flere gange omtalte samling *Nye Digte* indeholder foruden de allerede nævnte tekster to væsentlige tankedigte. Det indledende, "Gudstjeneste. En Foraars-Phantasie", der er affattet i trokæiske vers af varierende længde og med skiftende rimfølge, er centreret om en digter, som pinsemorgen, besjælet af panteistisk og synkretistisk naturfromhed tilsat et stænk misantropi, er søgt ud i skoven og har vendt sig fra den institutionaliserede kirke, der forekommer ham blot at rumme konventionelt ceremoniel. I naturen er den således sindede i samklang med Pan, medens en guds engel, bakket op af et "Chor fra Skoven" henviser ham til protestantisk ortodoxi og menighedens fællesskab. Samlingens gennemgående bekendelse til en idealistisk dualisme genfindes i det afsluttede "Protestantismen i Naturen. En Mysterie", men her som en intellektuelt styret, bevidstgjort åndighed: "Imod det Ydre ruster sig det Indre, /Thi Hiint os længe Trældom bød,/Men Dette - Tanken - har begyndt at tindre".

Fra samlingen *Gadeviser* (1849) stammer den humoristiske idyl "Men Clara! Hvorfor rødmer du ved Berlings Avis?/ Den er jo dog ellers anstændig" - forklaringen er, at Claras hemmeligt elskede er blevet

forfremmet i krigen.

Uden for samlingernes sammenhænge forfattede Heiberg universitetskantaten i anledning af reformationsfesten og rektorskiftet i 1839 ("Hellige Flamme") med musik af C.E.F. Weyse (1774-1842) samt i 1857 mindediget over Ida Bombelles, f. Brun, "De samle sig, lig underfulde Drømme,/De rige Minder fra en svunden Vaar.

Afhandlinger og publicistisk virksomhed

Heibergs latinsprogede disputats om Calderón og hans skrifter om vaudevillens æstetik har været omtalt ovenfor. I forbindelse med sin kortvarige universitetsansættelse i Kiel skrev han en *Formenlehre der dänischen Sprache* (1823) og en *Nordische Mythologie* (1827). Til den såkaldte "Howitz-fejde" om viljens frihed bidrog han med skriftet *Om den menneskelige Frihed* (1824). I kølvandet på sit vaudeville-gennembrud lancerede Heiberg sit eget tidsskrift, *Kjøbenhavns flyvende Post*, der med enkelte pauser holdtes gående frem til 1837, da det afløstes af *Perseus. Journal for den speculative Idee* (1837-38). "Flyveposten", hvis idealer kan sammenfattes i begreberne: smag, dannelse og idé, indeholdt vægtige litterære og banebrydende kritiske bidrag. Blandt skønlitterære bidragydere kan foruden Heibergs moder Thomasine Gyllembourg nævnes navne som Carl Bernhard, H.C. Andersen, Chr. Winther, Henrik Hertz, og Paludan-Müller, også S. Kierkegaard skrev et enkelt indlæg. Den senere politiker og biskop C.G. Monrad bragte her sin store anmeldelse af Paludan-Müllers nyudkomne *Dandserinden* (1833). Polemiske indlæg, oftest forfattet af Heiberg selv, sætter desuden deres umiskendelige præg på tidsskriftet. Ikke blot de tilbagevendende, døgnaktuelle hib til det konkurrerende organ *Kjøbenhavnsposten*, udgivet af publicisten A.P. Liunge, men diskussioner med lange perspektiver løb eller indledtes i "Flyveposten". Det gælder ikke mindst Heibergs polemik med Oehlenschläger, der tog sin begyndelse med Heibergs hegeliansk argumenterende anmeldelse af digterkongens seneste dramatiske arbejde, tragedien *Væringerne i Miklagard* (1827; titlen betyder: Vikingerne i Konstantinopel), en strid, der siden involverede Sorø-digterne C. Hauch og Chr. Wilster - mod Heiberg. En tilsvarende karakteristik kan gælde for Heibergs kritik af den svenske romantiker Tegnér's digtcyklus *Frithiofs saga* (1825) og af nordmanden Wergelands epos *Skabelsen* (1830); i den norske litteraturstrid fandt Heiberg sin plads hos den med ham ånds- og blodsbeslægtede J.S. Welhaven. Foruden alt dette bidrog Heiberg med artikelserien "Bidrag til en æsthetisk Moral" med anbefalinger til hverdagslivets forfinelse og forskønnelse (under mærket "Urbanus!"), desuden afhandlinger om sprogvidenskabelige, filosofiske, æstetiske og endog teologiske emner.

I det solidere, men også mere professorale *Maanedsskrift for Litteratur* møder vi Heiberg som anmelder af H.C. Andersens *Fodreise* fra 1829 (moderat anerkendende) og af Oehlenschlägers *Hrolf Krake* fra 1828 (uvillig); i sit eget *Perseus* var han lutter indforstået anerkendelse mod Hertz' folkevisedrama *Svend Dyrings Huus* (1837). Uden for tidsskrifterne forfattede Heiberg, som indbydelsesskrift til en strandet forelæsningsrække, sin "filosofiske Trosbekendelse" (Borup: *Johan Ludvig Heiberg II*, p. 183) i form af det i 1833 udgivne *Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid*. Det er her ikke langt fra, at filosofien skal redde verden; Goethe og Hegel er heltene, dvs. den spekulative idealismes helte. Desuden bemærkes afhandlingerne "Om det materialistiske og det idealistiske Princip i Sproget" (1827), "Nemesis" (1827), "Om Skjønhed i Naturen" (1828), "Bretschneiders Forsvar for Rationalismen" (1830), *Udsigt over den danske skjønne Litteratur* (1831) og "Symbolik" (1834). Som ældre fortsatte publicisten Heiberg med udgivelsen af et nyt tidsskrift, *Intelligensblade* (1842-44), der bragte mindre politisk stof end *Kjøbenhavns flyvende Post* (dog bemærkes redaktørens kontraoppositionelle afhandling "Autoritet", hvor han følger Hegels statslære i dens lovprisning af det almene/universelle på bekostning af det specifikke/partikulære/individuelle) og mindre rent filosofisk stof end *Perseus*. Til gengæld lagdes mere vægt på litterære og dramatiske spørgsmål, med bidrag af Hertz og H.P. Holst, foruden af Heiberg selv, der i denne periode lagde sig tæt op ad Hegel-eleven H.T. Röttschers (1803-71) æstetik og bidrog til *Intelligensblade* med bl.a. sin store afhandling om C.M. Bellman og med en - mindre kongenial - anmeldelse af Paludan-Müllers *Adam Homo* (1841-48) og Kierkegaards *Enten - Eller* (1843). Hans artikel om "Lyrisk Poesie" bør ses i sammenhæng med den af ham selv udgivne antologi *Et hundrede Lyriske Digte af den danske Litteratur* (1842); karakteristisk er hans stærke fremhævelse af Schack Staffeldt (1769-1826) og hans totale forbigåelse af Aarestrup (1800-56).

De tre bind astronomiske årbøger under titlen *Urania* (1844-46) er helliget den ældre Heibergs foretrukne hobby, men bringer også litterære bidrag af bl.a. Chr. Winther, fru Gyllembourg, Paludan-Müller og Heiberg selv (*Nøddeknækkerne*, hvorom afsnit III. 1.c ovenfor). Blandt de astronomiske afhandlinger findes "Stjernehimlen" (1842), "Det astronomiske Aar" (1844), "Hveen, tilforn Danmarks Observatorium" (1846) og "Sophie Brahe. En Hverdags-Historie fra det 16de og 17de Aarhundrede" (1846), den første trykt i *Intelligensblade*, de øvrige i *Urania*. Inden *Urania* måtte standse, nåede Heiberg at være med til på forskellig

måde at markere 300-året for Tycho Brahes fødsel, dels med en artikel om dennes observatorium på Hven (ved mindefesten her var ægteparret Heiberg æresgæster), dels ved offentliggørelsen, oversættelsen og kommenteringen af det latinske heroidedigt, "Urania Titani", som Tycho i sin søster Sophies navn skrev til dennes kæreste Erik Lange (denne yderst vanskelige og underfundige text er 1994 tolket af Peter Zeeberg). En anden artikel i *Urania*, en frugt af astronomiske studier, bragte ham derimod i polemik med Kierkegaard (om begrebet "Gjentagelse"). Dette havde egentlig ikke været nødvendigt: Heibergs naturvidenskabelige grundsyn var fortsat skarpt begrebsstyret, kategoriealt og anti-empirisk; han stod også i så henseende på samme idealistiske grund som Kierkegaard. En programerklæring herom fra Heiberg selv lyder: "Der maa være Modtagelighed for dens [dvs. naturens] Aabenbarelses, men hvad vil det sige Andet, end at Observation og Experiment maa opfattes gennem de Categorier, som ere Betingelse for vor Tænkning, og som alle udspringer fra den absolute Grund, som man snart kalder Ideen, snart Idealet?" (*Prosaiske Skrifter* II, 1861, p. 434f).

Modtagelse

- Vaudevillerne
- Det øvrige forfatterskab

Vaudevillerne

Hovedkilden til vor viden om vaudevillernes sceneheld, især på premièreaftenen, er oftest fru Heibergs erindringer, *Et Liv gjenoplevet i Erindringen* (udg. posthumt 1891, 4. udg. ved Aage Friis 1944). I betragtning af, at fru Heiberg i de fleste tilfælde selv havde spillet stykkets kvindelige hovedrolle og i det hele taget er tilbøjelig til en lidt skinger promovning af sig selv og sin ægtefælle, må hendes vidnesbyrd behandles med forsigtighed. Med temmelig stor sikkerhed - og for en del på grundlag af andre kilder - kan det dog fastslås, at vaudevillerne, ligesom også *Elverhøi* og *Emilies Hjertebanken*, blev solide teatersuccès'er, der bidrog positivt både til forfatterens prestige og hans indtjening. Den eneste undtagelse fra denne hovedregel synes at have været modtagelsen af *Recensenten og Dyret*, hvilket er pudsigt i betragtning af, at netop denne vaudeville var Heibergs egen yndling (*Prosaiske Skrifter* IV, p. 43). Men Heiberg var ikke den mand, der lod sig nøje med en tvivlsom succès: Dels omarbejdede han gentagne gange vaudevillens text, dels affattede han (som omtalt ovenf. i afsnit III. 1.a) det forklarende, teoretiske stridsskrift *Om Vaudevillen, som dramatisk Digart*, hvorved han i nogen grad formåede at neutralisere kritikken, ligesom - hævder han (*Prosaiske Skrifter* IV, p. 30f) - tilfældet var med Holbergs *Mester Gert Westphaler*, der havde lidt samme skæbne, men hvis forfatter efter eget udsagn vendte stemningen til unisont bifald ved hjælp af en forklarende prolog.

Trods bifaldet fra det brede teaterpublikum ville det være mærkeligt, om vurderingen ikke desuden var mere blandet fra de professionelle kritikeres side. Således opretholdt K.L. Rahbek, Heibergs gamle plejefader, som medlem af teaterdirektionen sin vrangvillige holdning til vaudevillerne, medens både F.C. Sibbern (1785-1872) og Chr. Molbech omkr. 1830 gjorde status over de hidtil fremkomne Heiberg-vaudeviller med et klart positivt slutresultat.

Det øvrige forfatterskab

Allerede Heibergs tidligste litterære publikation, *Marionetteater*, blev hilst med honnør af kritikken og forfatteren anerkendt som et lovende talent. Om modtagelsen af *Julespøg og Nytaarsløier* meddeler Heiberg tilbageskuende (1828), at komedien "dengang vakte saa stor Modsigelse, medens det dog tillige havde den Lykke at behage mange af Dem, paa hvis Dom jeg satte den største Priis, og blev offentlig forsvaret af en af de kyndigste Dommere i vor Litteratur" (*Prosaiske Skrifter* III, p. 232). Med den omtalte "Modsigelse" sigtes

til angrebet fra og den påfølgende strid med Grundtvig (omtalt i afsnit III. 1.c. ovenf.); den omtalte kyndige apologet er - allerede på dette tidspunkt - Chr. Molbech.

"Vaudeville-perioden" i Heibergs forfatterskab (1825-40) er omtalt i afsnit IV. 1 ovenfor. Da Heiberg oplevede en egentlig teaterfiasko, var det i forbindelse med *Fata Morgana*, og her kom den senere professor og biskop, Heibergs ven H.L. Martensen (1808-84) ham til undsætning i *Maanedsskrift for Litteratur*. Også i forbindelse med *Nye Digte*, den ældre Heibergs hovedværk, var det Martensen, der leverede den stort anlagte, filosofisk-teologiske og indforstået anerkendende anmeldelse (i *Fædrelandet*), hvori han fulgtes af stiftprovst E.C. Tryde (1781-1860), ligeledes personlig ven af Heiberg (i *Tidsskrift for Litteratur og Kritik*). Men de magtfulde teologiske venner kunne ikke gøre anerkendelsen af *Nye Digte* unison - derfor sørgede den yngre Molbech og kritikeren P.L. Møller, der begge leverede parodier på "En Sjæl efter Døden" og med deres skepsis over for den Heiberg'ske idealisme rækker hånd til en ny tid, inkarneret i Georg Brandes, der i sit essay om *Nye Digte* fra 1889 afskriver Heibergs tænkning som forældet.

Det fornemme værk *Nøddeknækkerne* synes først at have opnået - endda kun sporadisk - anerkendelse i det 20. årh. (jvf. afsnit III. 1.c ovenf.). Heibergs modtagelseskritik uden for teatret beskriver i det store og hele en nedadgående kurve.

Forfatterskabets efterliv

Den toneangivende kritiker i Heibergs umiddelbare eftertid var *Georg Brandes* (1842-1927), hvis holdning til Heiberg i det hele er tvetydig: han skatter ham som forstandsklar intellektualist, men er kritisk over for hans "romantiske" idealisme. Når Brandes vil ytre sig anerkendende om Heibergs vaudeviller, fremhæver han deres aspekt af samfundssatirer, i øvrigt ikke uden hjemmel hos Heiberg selv. Således betegnes *Aprilsnarrene* "i Almindelighed" som "en Satire over Opdragelsesvæsenet", og i *Recensenten og Dyret* udpeges det afgørende aspekt som "Satiren over Datidens literære Tilstande" (*Samlede Skrifter. Danmark*, 2. udg., 1919, p. 406). Når Brandes' yndling blandt vaudevillerne er *De Uadskillelige*, er det dog på grund af dette stykkes strenge komposition og konsekvente konstruktion. Men for Brandes, der vil inkarnere en ny æra, hører Heibergs dramatik til det, der må ryddes af vejen. I sin seneste behandling af digteren, dateret 1903, mønstrer han alle dennes mangler og fejlskøn (bl.a. afvisningen af Ibsen og Bjørnson), og han skriver: "Det er netop efter sin Død, at han - altfor længe - har behersket det kongelige Teater i Kjøbenhavn og virket som en Hindring for ny og bedre Kunst." (ibid., p. 443).

Vilh. Andersen, i behandlingen af vaudevillerne generelt mere deskriptiv og mindre vurderende end fx sin professorkollega H. Brix (*Danmarks Digtere*, 1925, p. 229f), deler til en vis grad sin antipode Brandes' interesse for deres sociale "stof":

Spidsborgerpublikummet, der i "Julespøg" var en blot litterær Figur, udfolder sig i Vaudevillerne i sin sociale Bredde og angribes paa sine ædlestede Dele: Familielivet (*De Uadskillelige*), Opdragelsen (*Aprilsnarrene*) og Pressen (*Recensenten og Dyret*). Ved dette lokale Præg og denne sociale Satire tilhører Vaudevillen Tyvernes poetiske Realisme.

(*Illustreret dansk Litteraturhistorie* III 1924, p. 420)

For resten fremhæver Vilh. Andersen *Nei* for de samme kvaliteter, som fik Brandes til at foretrække *De Uadskillelige* (ibid., p. 421).

Thomas Overskou, dansk teaterhistories grundlægger, var selv autodidakt, Heibergs protegé og adept. I sin teaterhistorie, *Den danske Skueplads*, omtaler han derfor - i en ikke overraskende hyldesttone - hans vaudeviller som fornyelsen af den danske komedie efter Holberg (IV, 1862, p. 782).

På linje hermed ligger endnu Overskous efterfølger *P. Hansen*, der allerede ved sit debutarbejde indlagde sig fortjeneste af Heiberg-forskningen (jf. afsnit VII. 2 nedenf.). I nyere tid har dommen over den åndsoverlegne teaterskrædder været hårdere, og en tendens til afvisning af vaudevillernes æstetiske ideal er blevet mærkbar, indtil den nyeste behandling af Heibergs forfatterskab, Vibeke Schrøders *Tankens Våben* (2001), der tilstræber en rehabilitering af Heibergs dramatiske kunst.

Kritikeres, litteratur- og teaterhistorikeres vekslende vurderinger af Heibergs vaudeviller er kun den ene side af deres receptionshistorie, en anden side er opførelserne (på Det kgl. Teater), hvoraf vi aflæser deres sceneheld. Dette har ikke mindst tilsmilet *Aprilsnarrene*, *Recensenten og Dyret* og *Nei*. Siden deres førsteopførelser hhv. 22. apr. 1826, 22. okt. 1826 og 1. juni 1836 har de tre vaudeviller holdt sig på scenen

med en bemærkelsesværdig stabilitet. De samlede opførelsestal for *Aprilsnarrene* er til dato op mod 300, for de to andre ca. 400. Helt ind i det 20. årh. forbliver det den absolutte regel, at de tre vaudeviller, ofte i nye opsætninger, går over scenen hver sæson. Det er altså nemmest at registrere undtagelserne, der da også forekommer forklarligt: *Aprilsnarrene* opføres ikke 1837-43, da har nyhedsinteressen lagt sig. Alle tre henlægges i nogle sæsoner omkring "teaterkrigen", der førte til Heibergs afgang som chef (jf. afsnit II ovenf.). Efter ca. 1870 bliver sæsoner uden opførelser af en eller flere af vaudevillerne lidt hyppigere, måske ikke uden forbindelse med G. Brandes' og det "moderne gennembruds" højroastede krav om fornyelse. Heibergs eget yndlingsstykke, *Recensenten og Dyret*, ser ud til at være det, der opviser det laveste antal opførelser i de sæsoner, hvor det overhovedet har været på plakaten. Men stabiliteten har de tre titler til fælles. På teatret har Heibergs tre nævnte vaudeviller oplevet klassikerens solide *succès d'estime*. Ældre, men nulevende teaterentusiaster hævder stadig at kunne huske opførelsen af *Nei* 1965 i John Prices iscenesættelse med Poul Reichhardt som klokker Link, Birgitte Price som Sophie og Henning Moritzen som kandidat Hammer.

Sit mest gennemslagskraftige efterliv har den Heiberg'ske vaudeville dog nok oplevet indirekte, gennem *filmen* - se fx en af de folkekære Morten Korch-filmatiseringer fra 1940'erne eller 1950'erne med deres indlagte sangnumre og fornem slægtskabet!

Textkritiske oplysninger

Heiberg foretog selv i meget betydeligt omfang rettelser mod sine oprindelige tekster, da han 1848-49 udsendte sine *Poetiske Skrifter* I-VIII, der igen har leveret textgrundlaget for den posthumt udsendte "standardudgave" med samme titel fra 1862. Tendensen i disse selvrettelser er generelt en øget sproglig og metrisk regelrethed samt strygninger af ungdommelige flabetheder og brud på gældende æstetiske normer.

De her i ADL fremlagte tekster hidrører fra Carl S. Petersen tre binds-udvalg med Heiberg-titlen *Poetiske Skrifter* (1931-32), fundamentalt en udmærket udgave, bl.a. ved at benytte førsteudgavernes tekst og ved at anføre udgiverens enkeltstående afvigelser herfra i en rettelsesliste. Men dels er ikke alt kommet med af det, der notorisk burde rettes som rene trykfejl, dels kan Petersens rettelser stedvis forekomme stærkt diskutabelt. Således får den - netop folkelige - *Madam Rar* i *Aprilsnarrene* ikke lov til at sige "Regilion" som i førsteudgaven, det rettes med tab for personkarakteristikken til det korrekte "Religion" (I, 1931, p. 39). Tilsvarende sløjfes Ledermanns ordgentagelse ("en", *ibid.*, p. 144), men denne slette skribent i *Recensenten og Dyret* er netop latterliggjort ved sin stammen! I udgaven af Heibergs *Dramatik i udvalg* i DSL's serie *Danske Klassikere* (2000) har udgiveren, Jens Kr. Andersen, bestræbt sig på at undgå under- og overkorrektion af nævnte slags i forhold til førstetrykkene, der dør som hos Petersen er valgt til textgrundlag.

Også i Heibergs *Prosaiske Skrifter* 1861-62 bemærkes ikke uvæsentlige afvigelser fra prosastykkernes førsteversioner.

I *Udgivelse af danske litterære tekster efter 1800*

(Den røde Betænkning) DSL, 1996, gøres der rede for foreliggende udgaver i afsnittet om Johan Ludvig Heiberg, s. 34-37.

Annoteret bibliografi

Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi.

- Udgaver
- Behandlinger af forfatterskabet

Udgaver

I mangel af en samlet og tekstkritisk udgave af J.L. Heibergs værker må *Samlede Skrifter = Poetiske Skrifter I-XI* (1862) + *Prosaiske Skrifter I-XI* (1861-62) foreløbig anses for "standardudgaven" i forbindelse med Heiberg-texter, der ikke findes bedre udgivet andetsteds. For problemer m.h.t. *SS* henvises til afsnit VI ovenfor.

Af Heibergs skønlitterære produktion er dele blevet udgivet filologisk og kommenteret i det 20. årh. ADL's her fremlagte text stammer således fra *Poetiske Skrifter I-III* 1931-32, der omfatter de store vaudeviller, *Elverhøi*, *Syvsoverdag*, *Nøddeknækkerne*, *Valgerda*, *Nye Digte*, *Universitetscantate* og et udvalg af kortere digte; om udgavens editionstekniske fortrin og begrænsninger, jvf. atter afsnit VI ovenfor. Det samme gælder for de to Heiberg-udgaver i DSL's serie *Danske Klassikere*, *Nye Digte*, udg. af Klaus P. Mortensen 1990, og *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen 2000; sidstnævnte udgave omfatter *Julespøg og Nytaarsløier* (her for første gang forsynet med løbende kommentar), *Aprilsnarrene*, *Recensenten og Dyret*, *Nei*, *Emilies Hjertebanken*, *Ulla skal paa Bal* og *Nøddeknækkerne*, begge udgaver desuden efterskrift og noter efter seriens sædvanlige standard.

Vigtige dele af Heibergs prosa er gjort tilgængelige, idet Uffe Andreassen m.fl. for DSL har udgivet et fotografisk optryk af *Kjøbenhavns flyvende Post 1827-38 I-IV* (1980-84), forsynet med efterskrift og registre; desuden findes i serien Gyldendals Traneklassikere: *Om Vaudevillen og andre kritiske Artikler*, udg. af Hans Hertel, 1968.

En særlig opmærksomhed kræver brevudgaverne. Basisværket er ubetinget Morten Borups uhyre grundige og fortjenstfulde *Breve og Aktstykker vedrørende Johan Ludvig Heiberg I-V*, DSL, 1946-50, med fyldige noter og registre. Dele af korrespondancen findes i : Aage Friis (udg.): *Fra det Heibergske Hjem. Johan Ludvig og Johanne Luise Heibergs indbyrdes Brevveksling*, 1940 og M. Borup (udg.): *Heibergske Familiebreve*, 1943.

Behandlinger af forfatterskabet

Også i sekundærlitteraturen skyldes hovedværket Morten Borup: Monografien *Johan Ludvig Heiberg I-III*, 1947-49, danner med sine hundredvis af veldokumenterede oplysninger det selvfølgelig grundlag for studiet af forfatterskabet. Især tre afhandlinger har derudover ydet værdifulde bidrag til udforskningen af Heibergs dramatik: P. Hansen: *Om Johan Ludvig Heiberg. Nogle litteraturhistoriske Oplysninger*, 1867, Jul. Clausen: *Kulturhistoriske studier over Heibergs vaudeviller*, 1891, og Torben Krogh: *Heibergs Vaudeviller. Studier over Motiver og Melodier*, 1942 (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 189). En letlæst, men kyndig introduktion er Henning Fenger: *Familjen Heiberg*, 1992, oversat fra den engelske originalversion, *The Heibergs*, 1971. I øvrigt henvises til bibliografien i Heiberg: *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen, DSL, 2000, p. 562f. Se nu også: Vibeke Schrøder: *Tankens Våben*, 2001.